

Prof. dr hab. Anna Maria Nowak

Akademia Muzyczna im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy

Dyscyplina sztuki muzyczne w zakresie kompozycji i teorii muzyki

Bydgoszcz, dnia 3 grudnia 2020 roku

RECENZJA

pracy doktorskiej magister Dominiki Micał

Aktualność madrygału w twórczości kompozytorów II połowy i początku XXI wieku.

Perspektywa genologiczna

w przewodzie doktorskim, przygotowana na zlecenie Rady do Spraw Dyscypliny – Sztuki Muzyczne Akademii Muzycznej w Krakowie, pismo z dnia 13 października 2020, na podstawie ustawy z dnia 14.03.2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Dz. U. Nr 65, poz. 595 wraz ze zmianami Dz. U. z dnia 27.07.2005 roku Nr 164, poz. 1365, art. 18 ust. 2 pkt. 1 i 2.

Mgr Dominka Micał jest absolwentką Akademii Muzycznej w Krakowie, w której odbyła studia I i II stopnia na kierunku kompozycja i teoria muzyki, w specjalności teoria muzyki, uwieńczone dyplomem z wyróżnieniem. Jest także absolwentką studiów I stopnia z zakresu komparatystyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jej dotychczasowa działalność naukowa – referaty wygłoszone na konferencjach oraz artykuły naukowe i popularno-naukowe opublikowane w czasopiśmie i innych wydawnictwach dowodzą jej znacznej aktywności w tym zakresie. Przedkładana do oceny rozprawa doktorska jawi się jako zwieńczenie tego etapu jej badań w obszarze teorii muzyki.

Praca doktorska mgr Dominki Micał pt. *Aktualność madrygału w twórczości kompozytorów II połowy i początku XXI wieku. Perspektywa genologiczna*, przygotowana pod kierunkiem promotor dr hab. Małgorzaty Janickiej-Słysz, prof. uczelni oraz promotor pomocniczej dr Ewy Wójtowicz podjęła niezwykle istotne dla badaczy współczesnej twórczości muzycznej zagadnienie kulturowej pamięci gatunku w dziełach muzycznych powstałych w drugiej połowie XX i początku obecnego stulecia i wynikające stąd kwestie różnych form przejawiania się tej tradycji muzycznej oraz jej wpływu na koncepcję indywidualnych dzieł

muzycznych. Obierając za przedmiot badań twórczość muzyczną stanowiącą różne postacie restytucji madrygału, co do którego wśród badaczy brak pełnej zgody, „czy madrygał w ogóle można traktować jako gatunek” (s. 28), stanęła ona przed równie ważnym rozstrzygnięciem metodologicznym dotyczącym kryteriów kwalifikacyjnych głównej kategorii badawczej. To ambitne zadanie Autorka zrealizowała posługując się teoriami genologicznymi autorstwa przede wszystkim teoretyków literatury – Michaiła Bachtina, Alaistera Fowleta, Gérarda Genette’a, Stanisława Balbusa, Mariny Lobanowej i innych współczesnych znawców tej problematyki. Wobec trudności wyznaczenia granic badanego zjawiska w oparciu o klasyczną Arystotelesowską kategorię pojęć i – w konsekwencji – niemożności wyodrębnienia jego cech koniecznych i wystarczających, Autorka zdecydowała się obrać inną perspektywę metodologiczną, związaną z hermeneutyką i intertekstualnością. Służy ona nie tyle klasyfikacji zjawisk, choć ta kwestia nie jest pomijana w pracy doktorskiej, co „rozumieniu i interpretowaniu pojedynczych dzieł” (s. 17), rozpoznawalności cech gatunkowych w danym utworze, identyfikowaniu gatunkowych prawzorów w analizowanych dziełach.

Przyjmując założenie, iż madrygał – pomimo zgłaszanych przez różnych autorów wątpliwości – jest postrzegany przede wszystkim jako gatunek muzyki wokalne, który swoją paradygmatyczną postać osiągnął w renesansie, wykształcając wówczas identyfikujące go cechy, stanowiące wyznaczniki madrygałowości dla kompozytorów następnych epok oraz dla badaczy twórczości kompozytorskiej, Doktorantka zdecydowała się wyodrębnić zespół cech tworzących przestrzeń hermeneutyczną madrygału. Powyższe pole cechuje otwartość, zatem w jego obręb mogą wchodzić nawet cechy przeciwstawne, uwzględniające dynamikę gatunku oraz jego regionalne odmiany. Wyznaczenie zespołu cech stanowiących centrum pola hermeneutycznego (s. 60), bez zakreślonych granic, sytuje tę koncepcję określania tożsamości opisywanego zjawiska w optyce kategoryzowania zjawisk, jaką przyjął kognitywizm (prototypowe centrum i jego obrzeża), jakkolwiek na tę metodologię Autorka w swojej rozprawie się nie powołuje.

Drugim ważnym rozstrzygnięciem badawczym było przyjęcie zakresu czasowego i materiałowego tematu. Przedstawione we wstępie uzasadnienia kryteriów dolnej i górnej granicy czasowej pracy oraz wyboru 28 spośród blisko 500 zidentyfikowanych utworów, będących przedmiotem szczegółowych analiz i interpretacji, jest przekonujące metodologicznie. Pozwoliło ono również – jak unaoczniają to opisy twórczości oraz uzyskane wyniki badawcze – potwierdzić kulturową istotność badanego zjawiska.

Podstawowe pytanie badawcze pracy: „co w madrygale po 1950 pozostało – czy też stało się na nowo – aktualne” (s. 11) i przyjęta dla analizowanych dzieł perspektywa genologiczna,

określiły 2-częściową strukturę pracy. Jej część pierwsza – historyczno-definicyjna, podejmuje zadanie stworzenia pola gatunku. Jego ustanowienie następuje po opisanu historii madrygału, z uwzględnieniem faz ewoluowania gatunku, charakterystycznych dlań cech i funkcji, czołowych twórców, odmian gatunkowych i regionalnych. Tę historyczną perspektywę Autorka nakreśliła w oparciu o prace najwybitniejszych znawców tematyki madrygałowej: Jamera Haara, Susan McClary, Jerome Roche’a, Glena Watkinsa, z polskich badaczy – Ewy Obniskiej i Józefa Chomińskiego. Przytoczona literatura tematu przekonuje – podobnie jak w odniesieniu do zagadnień metodologicznych – o bardzo dobrej znajomości zarówno prac najnowszych, jak i ważnych dwudziestowiecznych opracowań zagadnienia.

Szerokie pole definicyjne madrygału pozwoliło następnie Autorce wyodrębnić 7 cech stanowiących o tożsamości gatunku. Dotyczą one struktury muzycznej madrygału (4 cechy), umuzycznionego tekstu słownego i relacji słowno-muzycznych (2 cechy) oraz charakteru muzyki (1 cecha). Ich dopełnieniem jest 5 cech opozycyjnych, które mogą w zastępstwie podstawowych być także utożsamiane z madrygałem. Takie szerokie pole hermeneutyczne madrygału okazuje się kompatybilne z genologicznymi nacechowaniami analizowanych kompozycji, potwierdzając trafność przyjętej optyki badawczej. Dyskusyjnym momentem zaprezentowanego pola jest jedynie nieostra dystynkcja między dwiema wyodrębnionymi cechami – „wielogłosowością” i „polifonicznością”. Obie odnoszą do faktury dzieła muzycznego. W tej części pracy nie zostało to doprecyzowane.

Druga część pracy doktorskiej, skoncentrowana na twórczości będącej przedmiotem rozważań, zatem skupiona na muzyce z lat 1950-2020, szeroko dokumentuje różne współczesne inkarnacje madrygału ujęte w dwie kategorie. Pierwsza z nich obejmuje różne przypadki restytucji gatunku (reprezentują ją 22 kompozycje), druga – uobecnienia madrygałów renesansowych twórców w kompozycjach współczesnych (6 utworów). Syntetyczne ujęcie powyższej problematyki zadecydowało, że praca nie prezentuje całościowych analiz wybranych kompozycji. Tę informacyjną funkcję przejęły w skompromowanej formie karty wszystkich omawianych utworów. Zawierają one oprócz danych bibliograficznych zestaw najważniejszych cech strukturalnych poszczególnych kompozycji z wyeksponowaniem tych, które można interpretować jako gatunkowe. Zaletą przyjętego rozwiązania jest ominięcie długich opisów, a jedynie przedstawienie najistotniejszych właściwości strukturalnych utworów poddanych uprzednio wieloaspektowej analizie. Czytelnika pragnącego dokładniej zapoznać się z opisywanym utworem karty te ukierunkowują na istotowe jakości dzieła.

Strukturę pierwszego rozdziału tej części rozprawy, zatytułowanej *Restytucja gatunku*, wyznaczyły cechy pola hermeneutycznego madrygału, tj. wokalnosc, wielogłosowosc, polifonia, tekst słowny, swoboda formalna, *imitatione*, charakter „przyjemnościowy”. Zastosowana terminologia odsyła do różnych kategorii opisu dzieła muzycznego, lecz w sytuacji gdy dyskusje toczą się wokół kwalifikowania madrygału jako gatunku, formy, idei, manieri bądź techniki owa różnorodność kategorialna zbieżna jest z jego wielofunkcyjnym postrzeganiem. Układ problemowy dla każdego podrozdziału omawiającego daną cechę madrygałową jest zasadniczo stały. Otwierają go informacje o charakterze historycznym, wskazujące moment, kiedy dana cecha madrygału stawała się istotową, oraz informacje dotyczące jej współczesnej recepcji, np. statystyczne ujęcie obsady madrygałów powstałych po 1950 roku. Następnie omawiane są różne aspekty zagadnienia ilustrowane dobrze dobranymi przykładami nutowymi. Te partie rozprawy doktorskiej dają szeroki wgląd w bogactwo form restytucji historycznego gatunku, zapoznając czytelnika z najbardziej znaczącymi artystycznie wcieleniami madrygału w XX i XXI wieku. Niejasności zakresów znaczeniowych dwóch wskazanych uprzednio cech gatunkowych madrygału – „wielogłosowości” i „polifonii” wyjaśniają się po lekturze obu podrozdziałów. W pierwszym przypadku wielogłosowość utożsamiana jest z obsadą dzieła, w drugim – polifonia wskazuje na aspekt techniczny, czyli – jak pisze Chomiński w swoich *Formach muzycznych* – „sposób koordynacji czynnika melodycznego i harmonicznego”. Muzykolog ten podkreślił wieloznaczność terminu *faktura*, którym w języku polskim opisujemy tak środki, jak i techniki realizacji formy. Wyjaśnienie rozdzielnosci zakresów używania w pracy obu terminów (w rozdziale wstępnym lub na początku rozdziału analityczno-interpretacyjnego) przysłużyłoby się do jeszcze większej precyzji wypowiedzi.

Drugi z rozdziałów części II pracy, zatytułowany *Uobecnienia madrygałów*, aktualność gatunku przedstawia z innej perspektywy – zapożyczeń inter- i hipertekstualnych znajdujących w kompozycjach z lat 1950-2020. Zamieszczone w nim analizy współczesnych aranżacji, parafraz, fantazji, aluzji, stylizacji i cytatów z dzieł twórców renesansowych unaoczniają szerokie spektrum form, w jakich gatunek ten rezonował w muzyce XX i XXI wieku.

Wszystkie opisane przypadki praktyk inter- hiper, wcześniej architekstualnych posłużyły Autorce do sformułowania w rozdziale zamykającym pracę (*Refleksje i perspektywy*) ważnych wniosków, które, po pierwsze, wskazują na przesunięcie, jakie dokonało się w rozumieniu madrygału w ostatnim półwieczu za sprawą dzieł będących inkarnacją madrygału, po drugie, zwracają uwagę na przenoszenie do kompozycji współczesnych mniej

charakterystycznych cech gatunkowych, po trzecie, wskazują na wysuwanie na pierwszy plan atmosfery znaczeniowej, kiedy gatunek wchodzi w skład większej całości, po czwarte, na ewokowanie w wielu współczesnych wcieleniach madrygału „atmosfery dawności [...], czegoś archaicznego” (s. 204). Te syntetyczne wnioski stanowią ważną refleksję na temat uobecniania się tradycji w twórczości kompozytorskiej ostatnich 70 lat.

Wysoka świadomość historyczna i metodologiczna mgr Dominiki Micał ujawniła się także w rozdziale ostatnim, w którym wzorem *Interpretacji integralnej dzieła muzycznego* Mieczysława Tomaszewskiego wskazuje ona inne perspektywy badania recepcji madrygału we współczesnej muzyce (historyczna, afektywna, somatyczna, kompozytorska, wykonawcza, odbiorcza). Potwierdzają one kolejny raz ważność i aktualność podjętego tematu, a samą rozprawę sytuują w nurcie tematów badawczych poszerzających naszą wiedzę o współczesnej twórczości muzycznej.

Praca mgr Dominiki Micał zasługuje na wysokie oceny również w jej sferze formalnej i językowej – zawiera dobrze opracowaną część dokumentacyjną (katalog madrygałów i utworów związanych z madrygałem, obszerną bibliografię, spisy przykładów nutowych, kart utworów, tabel i wykresów), napisana jest językiem cechującym się jasnością i zrozumiałością, jest dobrze zredagowana edytorsko.

Rozprawę doktorską mgr Dominiki Micał przyjmuję w całości i wnoszę do Rady do Spraw Dyscypliny – Sztuki Muzyczne Akademii Muzycznej w Krakowie o dopuszczenie mgr Micał do dalszej procedury przewodowej.